

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING ONA TILIDA YO‘Q QO‘YADIGAN XATOLIKLARI VA UNI BARTARAF ETISH YO‘LLARI

Narbayeva Gulasal Sharof qizi

Ajiniyoz nomidagi NDPI Ellikqal'a Pedagogika fakulteti

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada, boshlang'ich sinflarda ona tili fanini o'qitishda foydalaniladigan metodlar haqida batafsil ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: ta‘lim metodlari, bayon qilish metodi, suhbat metodi, analizsintez metodi, deduksiya metodi, induksiya metodi.

АННОТАЦИЯ

В данной статье представлена подробная информация о методах, используемых при преподавании родного языка в начальных классах.

Ключевые слова: методы обучения, метод изложения, метод беседы, метод анализа и синтеза, метод дедукции, метод индукции.

ANNOTATION

This article provides detailed information about the methods used in the teaching of mother tongue science in primary grades.

Key words: educational methods, method of presentation, method of conversation, method of analysis and synthesis, method of deduction, method of induction.

KIRISH

Maktablarda til o‘rgatish mazmuni hozirgi kunda ta‘lim tizimimiz oldiga qo‘yilgan vazifaga hamohang bo‘lib, jamiyat taraqqiyotiga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Bu vazifalar rang-barang bo‘lib, o‘quvchilarning intellektual, axloqiy, estetik, mehnat tarbiyasini oshirishga, shu orqali dunyoqarashini mustahkamlashga qaratilgan. Til o‘rgatish natijasida o‘quvchilar o‘z fikrlarini grammatik jihatdan to‘g‘ri, uslubiy jihatdan aniq, mazmunan boy va ritm hissi bilan ifodalash, uni to‘g‘ri yozish ko‘nikmalari bilan qurollanadi. Bu vazifa o‘quv predmeti sifatida o‘zbek tiliga xos bo‘lgan o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, o‘quvchilarni shaxs sifatida shakllantirishga qaratilgan umumta‘lim vazifalariga muvofiq holda yaxlit tarbiyalashga xizmat qiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Til kurslarining mazmuni fonetika va og‘zaki va yozma nutqda grafik tasvirlash (fonetik va grafik) bilimlarini o‘z ichiga oladi; so‘zlardagi o‘zgarishlar va ularning gaplardagi bog‘lanishi (grammatik, ya‘ni morfologik va sintaktik); so‘zlarning morfemik tuzilishi va so‘z yasash usullari (so‘z yasash); so‘zlarning leksik-semantik

guruhlari (leksik); to'g'ri imlo qoidalari va tinish belgilaridan foydalanish (orfografik va tinish belgilari). Bu sohalar birinchi navbatda grammatika, fonetika va so'z yasalishi bilan bog'liq tushunchalarda, ikkinchidan, grafik, orfografik va punktuatsion qoidalarda namoyon bo'ladi. Bundan tashqari, til kursi fonetik, grafik, morfologik, sintaktik va boshqa ko'nikma va malakalarni o'z ichiga oladi.

Tilni o'rganish jarayonida o'quvchilarning boshqa ko'plab fanlarga taalluqli umumiy ko'nikmalarini (fanlararo ko'nikmalar) rivojlantirishga harakat qilinadi. Pedagogikada bunday fanlararo malakalar tahlil, sintez, abstraksiya (til hodisalarini kontseptual tarzda tasavvur qilish), umumlashtirish, taqqoslash va baholashni o'z ichiga oladi. Talabalar o'rtasida ushbu ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan ish ularning o'quv faolligini oshirish va bilimlarni muvaffaqiyatli o'zlashtirishga qaratilgan. Til kurslaridan olinadigan o'ziga xos ko'nikmalar fanlararo ko'nikmalar bilan bir qatorda o'quv jarayonida maktab o'quv dasturlari va davlat ta'lim standartlariga muvofiq shakllantiriladi.

Asosiy ko'nikmalar boshlang'ich sinflarda o'rganish uchun tilni o'zlashtirishni osonlashtirish va o'quvchilarda grafik va imlo qobiliyatlarini rivojlantirish uchun tanlanadi. Fonetika va grafika fanidan o'quvchilar so'zlarning fonetik tarkibi, unli va undoshlarning xususiyatlari, so'z ma'nolarida talaffuzni farqlashning ahamiyati, so'zlarning tovush va grafik shakli o'rtasidagi bog'liqlik (bog'lanish)ni tushunish; shunday qilib so'zlarni to'g'ri yozish qobiliyatini yaratadi. Morfologiya so'zlarni tushunish va to'g'ri ishlatish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun tanlanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari turli kontekstdagi so'z turkumlarini (ot, sifat, son, fe'l) o'rganadilar.

O'quv dasturida alohida sanab o'tilmagan bo'lsa-da, “Leksika” bo'limi mavjud bo'lib, unda o'quvchilar so'z yasalishi va gap tuzilishini o'rganish jarayonida so'zlarning leksik-semantik guruhlari (sinonimlar, antonimlar), ularning ma'nolari, so'z tarkibi bilan tanishadilar.

Boshlang'ich sinflarda 1-4 sinflarda til o'rganish kursi tilning barcha jabhalarini har tomonlama o'rgatish uchun mo'ljallangan bo'lib, har bir sinf fonetika, lug'at, grammatika va so'z yasalishi haqida boshlang'ich bilimlarni beradi. O'quv dasturining bunday tuzilmasi o'quvchilar uchun tilning barcha jihatlarini yaxlit hodisa sifatida tushunishni osonlashtirishga qaratilgan. Ushbu yondashuv o'quvchilarga nutq ifodasini samarali o'zlashtirishga imkon berish maqsadini qo'llab-quvvatlaydi.

“Grammatika, imlo va nutqni rivojlantirish” bo'limi har bir sinfda “Tovush va harflar”, “So'z”, “Gap”, “Bog'langan nutq” kabi mavzularni qamrab olgan. Asosiy mavzular bosqichma-bosqich o'qitish rejasiga asoslanadi va har bir bosqichda o'qitiladi. 1-2-sinflarda fonetika va grafikaga katta e'tibor beriladi, chunki o'quvchilar o'qish va yozish ko'nikmalarini egallamoqda. 3-sinfda so'z va gaplarning morfemik tuzilishini tushunish muhim hisoblanadi. Grammatik qoidalar haqidagi bilimlar asosida

o‘quvchilarda so‘zlarning lug‘aviy ma‘nosi va nutqda qo‘llanilishi haqida tushuncha hosil bo‘ladi. 4-sinfda so‘z yasashini o‘rganish boshlanadi (morfologik tadqiqotlar chuqurlashadi, ot va fe‘llarning qo‘shimchalari va prefikslari, fe‘llarni to‘g‘ri yozish qoidalari ishlab chiqiladi).

To‘rt yil davomida o‘quv dasturi ketma-ket ishlab chiqilgan bo‘lib, asosiy e‘tibor bog‘langan nutq bilan bog‘liq grammatik va orfografik materiallarni o‘rganishga qaratilgan.

Til darslarida til hodisalari, ularning ma‘nolari (semantikasi), tuzilishi va vazifalari turli nuqtai nazardan o‘rgatiladi.

“Ta‘lim to‘g‘risida”gi qonunda “Boshlang‘ich ta‘lim umumiy o‘rta ta‘lim uchun zarur bo‘lgan ko‘nikma, bilim va malakalarni shakllantirishga qaratilgan” deb belgilangan. Shundan kelib chiqib, Davlat ta‘lim standartida (DTAS) boshlang‘ich maktab tilini o‘rgatishning vazifalari quyidagilardan iborat:

... tafakkur faoliyati ko‘lamini kengaytirish, mustaqil fikrlashni tarbiyalash, o‘zgarlar g‘oyalarini idrok etish, o‘z fikrini og‘zaki va yozma ifodalash, jamiyat a‘zolari bilan mustaqil muloqot qilish ko‘nikma va malakalarini shakllantirish.

... o‘z fikrini izchil va mantiqiy ifodalashga o‘rgatish.

... talaffuzda yozma nutq belgilarini ifodalash va matnlarni samarali o‘qish qobiliyatini rivojlantirish.

... o‘qish tezligini oshirish va ta‘limning ushbu bosqichi uchun moslashtirilgan matnlarni o‘qishda ravonlikka erishish.

Bu maqsadlarga erishish ta‘lim mazmunini to‘g‘ri belgilash bilan chambarchas bog‘liqdir. Til ta‘limi mazmuni ilmiy-nazariy nuqtai nazardan aniq belgilab berilganda, belgilangan talablarni to‘liq amalga oshirish imkonini berganda samarali bo‘ladi.

Ma‘lumki, DTSda belgilangan aniq mavzular va til materiallari asosida til ta‘limi mazmuni darslik va o‘quv qo‘llanmalarda o‘z ifodasini topadi. Ular bir-birini to‘ldiradi, biri manba, ikkinchisi esa amalga oshiruvchi bo‘lib, kerak bo‘lganda bir-biriga mos keladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinflarda til ta‘limi metodist va pedagoglarning keng ko‘lamli izlanishlari, tajribalari va tahlillari asosida muntazam takomillashtirilmoqda. Ayniqsa, til o‘rgatishning amaliy ahamiyatiga alohida e‘tibor beriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. R.Qosimova, Boshlang‘ich sinflarda imlosi qiyin so‘zlarni o‘rgatish, T.: 1964.
2. R.Qosimova, S. Fuzailov, A. Ne‘matova, Ona tili (2-sinf uchun darslik). T.: Cho‘lpon, 2005.
3. K.Qosimova, A. Ne‘matova. 2-sinfda ona tili darslari. Cho‘lpon, 2004
4. M.Xudoyberganova, M.Muxtorova. 3-sinfda ona tili darslari T.: „O‘qituvchi“, 2005.